

BERCH, ANDERS

**Vissa vetenskapers nödvändighet för tabell-
värket. : [Diss. Resp. Matthias Säf.]**

Upsala
1754

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

Berch, A.

~~///~~

Statistik

Sw

(Bc)

1700-1829

WISSA WETENSKAPERS
NÖDWÄNDIGHET

För

TABELL-
WÄRKET,

MED
CONS. FAC. JUR. SAMTYCKE

UNDER

ÅDLE OCH WIDTLAGFARNE HERRENS

HERR ANDERS
BERCHS,

JURISPR. OECON. OCH COMMERC. PROF. REG. ET ORD
SAMT

KONGL. SWENSKA WETENSK. ACAD. LEDAMOTS
INSEENDE.

DEN 20 APRILIS 1754.

UTISTÖRRE CAROLINSKA LÄROHUSET

WID KONGL. ACADEMIEN I UPSALA

TILL ALLMÄNT OMPRÖFWANDE FRAMSTÄLD

AF

MATTHIAS SÅF,

ROSLAGUS.

UPSALA, Trykt hos L. M. HÖJER, Kongl. Acad. Boktr

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
T. A. B. E. L.
W. A. L. L.
G. E. O. R. G. E. A. M. E. R. S.
P. R. I. N. T. I. N. G. O. F. F. I. C. E.
C. H. C. O. U. N. T. Y. L. I. B. R. A. R. Y.
C. H. C. O. U. N. T. Y. L. I. B. R. A. R. Y.

A Son EXCELLENCE
MONSEIGNEUR Le COMTE
FREDRICH DE
GYLLENBORG,
PRESIDENT au COLLEGE
Des Mines
Et **COMMENDEUR** de l'Ordre
De L'Etoile du Nord
MONSEIGNEUR.

IL est certain, que dans toutes les éntreprises, qui tendent au bien de la Re-publique, leur source ne se trouve, que dans les
scien-

sciences, ou dans les connoissances, qu'on
s'est acquises. C'est aussi ce qui m'a engagé à
montrer publiquement, que bien de sciences
sont nécessaires pour parvenir à perfectionner
les Tables, dont je traite dans mon ouvrage.
Sachant combien Votre EXCELLENCE
est Amateur & Protecteur des beaux arts,
je n'ai point differé à profiter de cette occa-
sion, pour lui presenter mon petit essai Acade-
mique. Je me flatte, MONSEIGNEUR, que
Votre EXCELLENCE le recevra avec la
meme bonté, dont Elle a si souventes fois
honoré mon Pere, & qu'Elle m'accordera
la grace, d'être persuadé du profond re-
spect, avec lequel je suis

MONSEIGNEUR
DE VOTRE EXCELLENCE

Le très humble & très
obeissant serviteur
MATTHIAS SÂF.

KONGL. MAJ:TS
TRO-MAN
Och CANCELLIE RÅD
Samt
RIDDARE af Kongl. Nordstjerne Orden ,

Den Wålborne H E R R E

HERR EDVARD
CARLESON,

Att fosterlandets wård bör stå på fasta grunder,
Ej någon neka kan, som redigt tänka will,
Som ock, att Rikets wål ej blifwer något under,
Då lärdom, wett och slit sin möda lagt der till.

Här

Här frågas då med skål, mån Tabellwårket hörer
Till talet af de ting, som wårda Landet måst?
Jo wist, ty Folk och Land, det med sin nytta rörer,
Och skaffar fruckten då, när den behöfwes bäst.

Till detta wårkets ljus, jag allmänt då framgifwer
Min tanka, som är ledd från store Månners tal,
I djupsta wårdnad ock, jag wid den mening blifwer,
Att böga Herrars Nåd ger Ungdom lyckligt wal.

Kom, Höge Herre, se, Er mildhet gör så mycke,
Att jag ödmjukast Er mitt arbet lemna tör:
Låt genom Eder nåd, det winna Edert tycke;
För Er jag sänder då min bön till GUD, som bör,

Förblifwer med djupaste wårdnad

Wålborne Herr CANCELLIERÅDETS

Ödmjukaste tjänare
MATTHIAS SÅF.

Contract PROBSTEN
Högårevörldige och Höglärde

Herr **ADAM SÅF,**
Min Aldrakårafte FADER.

Många för Riket höfsgagneliga inrättningar warda ibland fög-
dunklade af en hop fjelfklokt eller lättjefult folk. Hwem
kan neka, att de måst gällande Wettenkaper förekomma en okun-
nig främmande, ja ock löjlige wid första påseendet, såsom gyckleri och
barnawärk: men så hör det likwäl den till, som will wara lärđ af
bokwett, att skärskåda saken förr, än tungan släppes lös för tankan.
Min Huldafte Fader, till att hörsamma den århindran, som jag
ofta undfått, samt att skilja mig uppenbart ifrån de löstänkta antal,
har jag till ett tekn af Sonlig wördnad, welat nedlägga detta mitt arbe-
te, om *wissa wetenskapers nödwändighet för Tabell Wärdet*. Wifandes
der utinnan så wäl TabellWärdets försigtiga och rediga inrättning,
som dess torfthet efter wissa Wettenkaper, och sidst, huru lätt en
nödig kunskap kan winnas till ett så fördelaktigt ändamål.

Uptag detta Min Huldafte Fader, såsom en plikt af en tillbö-
lig årkänflo: alt hwad jag gjort och kan göra, skall wara till Min
Aldrakårafte Faders ära och nöje. Jag har hittills icke förmått, utan
undersöd wårda själf, mitt bästa, utan Min Kårafte Faders öma
hjärta har uträttat alt för mig: tidiga sukningar till Gud om wälff-
gnelse i mitt åliggande har aldrig felat, och brist af tillräckeliga me-
del, att ändra swagheten af min förmåga har ei någon tid blifwit
funnen. Therfore skall jag ock, upfända innerliga suckar till Gud,
som är en Fader för alla Fäder, Han täcktes meddela Min Huldafte Fa-
der en rik lott af Himmelska nådegåfwor, förmera des krafter till
sfundelig förnöjlighet i den dryga själwården, samt göra min Kåra-
fte Fader i nöden och bönen delagtig, af Sonens gällande förtjänst,
och skärka honom med sin anda i många oräkneliga dagar till För-
samlingens nytta och ett sjelfönskeligt nöje för barnen, ibland hwil-
ka jag med wördnad till döden förblifwer

Min Aldrakårafte FADERS

Lydigste Son
MATTHIAS SÅF

Dygdådla Fru PROBSTINNA
Fr. BEATA CATHARINA

S A F,

Min Aldrakäresta MODER.

Då solen och dagen blir tydeligen sedd,
Då Människan warder af tankarna ledd,
Till arbete, nytta och åra,
Då bortjagas Mörkret af strålarnas ljus,
Då winner den flitige bårkning och hus,
Alt sådant ofs tiderna lära.

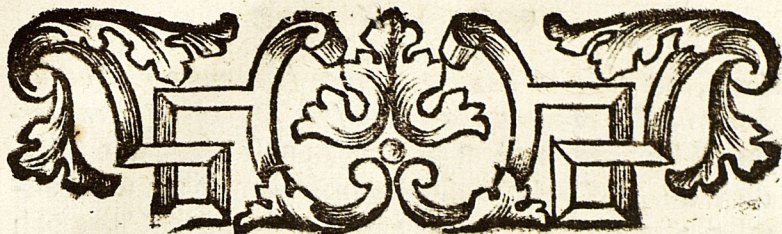
Jag skådar med fågnad den dagen jag nått,
Den stunden jag wunnit, den åran jag fått
Att wisa min tanka för andra.
Jag åger nu frihet, att ljulligen ge.
Hwad Mödrar af Sönerne billigt må se,
Då de ibland Fäderna wandra.

Min Huldesta Moder, jag lemnar då fram
Till Eder ett tekn af kärlekens flam,
Beblandad med wördnad och nöje:
Er wandel Gud signe båd tidigt och sent,
Ert hjärta Gud hälle från sorgerna rent
Och wände all suckan i löje.

Förblifwer med wördnad till döden

Min Aldrakäresta MODERS

Lydigste Son
MATTHIAS SAF

I. J. N.

1. §.

Med Tabell Wårket, förstås den up-
teckning, som af Kyrkoherdarne
förrättas öfwer alla, i hwar
Stads och Lands-Förfamling,
befintelige Människor, till kön,
ålder, stånd, och näring, hjone-
lag, hushåll, tillväxt eller minsk-
ning, årligen; hwilka upteckningar Probsten, i an-
ledning af Högst Salig Hans Mits Konung FRIE-
DRICHS til Consistorierne i Riket af d. 10. Nov.
1748 i nåder gifne befalning, för hwar sockn samman-
drager, uti en så kallad Probst Tabell, öfwer hela
sitt Contract, som till Dom Capitlet insändes, att där-
stådes göras ett sammandrag af alla Probsterier, uti en
Tabell, som till Landshöfdingen insändes, att der-
ifrån i underdånighet skickas Hans Kongl. Maj:ts
tillhanda.

2. §.

Jag antager det härstådes, såtom en grundsan-
ning, hwad Salomon i ordspr. Bok. Cap 14. v. 28.

A

lagt

lagt, att thår en Konung mycket folk hafwer, thet är hans hårlighet; men thår litet folk är, thet gör en Her-
 ra blödig. Och däråf gör jag den Slutats, att lå nö-
 digt det är, för enskylte husfåder, att weta an-
 talet af dem, de hafwa i sitt bröd, att försörja och
 njuta gagn utaf, om eljest de skola passa wisthuset
 emot åtgången, och låmpa arbetet i den ordning,
 som en klokt inråttad hushåldning kråfwer, samt
 weta huru wida hwar ock en gjør sin skyldighet;
 lika oumgångeligt är det för Öfwerhets personer i
 Borgelige samfund, att kjånna landets styrka och
 swaghet i folk och närings medel. (a)

3. §.

Öfwerheten är så mycket mindre belåten, med
 en superficial kunskap hårutinnan, som den icke
 förstår, till att winna det åndamål, som påsyftas. Ty,
 som ett Borgerligt samfund, består af många tusen-
 de hushåll, hwilka, hwart och ett för sig, löka sin
 hårgning, utan att gifwa akt uppå det samman-
 hang och den förbindelse, de, såsom med lem-
 mar i en kropp, åro hwarannan pliktige;
 hwaraf icke annat kan följa, ån att hwarjehan-
 da rubningar uti den borgerliga lyckfålighe-
 ten skola taga sitt ursprung; så är det för Öfwerhe-
 ten omåjeligt, att stålla samfundets hushållning uti
 den Systematiska ordning, som wederbör, så framt
 icke omforgen stråcker sig till så fårskilta åmnen, som
 måjeliggen kan ske. 4. §.

(a) Prof. Berchs Inledn. till Alm. Hush. Pol. afd.
 C. 2. §. 3.

4. §.

Om ock denna fanning har sitt bestånd, då han lämpas till alla Stater och Riken, så vinner han så mycket större öfvertygelse hos de folkslag som hos sig känna brist på folk, i jämförelse emot grånornes widd och tillfällen till nåring. Den som har mycket, att wederwäga, vinner ursäkt för oaktfamhet, om han icke med den noggranhet nyttjar alla möjliga försiktighets reglor, som bidraga till hans ändamål; men det aflöper icke utan åtal, om någon, som föga äger, likwäl använder det med mindre gagn, än han kunde. I Borgerliga Samfund är det lika så beskaffadt: om man någonsin behöfwer med stor försiktighet lämpa de enskylta hushålls lefnads sätt och näringsmedel, så är det så mycket nödigare i de Samfund, som hafwa få inbyggare: Ty hwarest folkrikhet är, där hjelpa ock alle näringsmedel sig sjelfwa: där fordras icke annat än att öfwerheten föker, att bibehålla dem i den jämnwigt, som de emot hwarandra böra äga, så att den ena icke må förqwäta den andra, samt att föröka tillfällen til nåring, i samma proportion som folket ökas; (b) men där folkbrist är, där kan man med god ordning och klok inrättning ofta inrätta förundrans wåda ting. Jag behöfwer icke beropa mig på exempel af ordentliga arméer, som med många gånger mindre manskap öfwerändakasta oöfwade treupper: den inwåres hushållningen är ymnigt upfyldmed bewis. Ty låt oss föreställa oss en stat, som i brist af folk icke kan idka alla

A 2

mö.

(b) *Ibid.* §. 89.

möjliga näringar ; men likwål warit så klok , att winlägga sig, antingen om sådana, som måst bespara innom Landet, hwad eljest utifrån skulle hämtas, eller om sådana, som indraga största winsten, i fall de på främmande orter försäljas ; wisseligen lär utslaget wisa , att en sådan stat nyttjar sina inbyggare med samma styrka , som en många reor folkrikare stat , hwarest den försigtighet i näringsmedlen icke attenderas.

5. §.

Det är derföre , i mitt sinne, en afgjord sak, enligt 2. §., att Öfwerheten är berättigad , att anbefalla sådane Tabellers uprättande. Theologi hafwa ock länge sedan bewist, att den synd wila i den Hel. Historien, Konung Dawid hafwa begått, medelst Israels folks räkande, bestod wänteligen uti olydnad och misströstan emot GUD, som, utlofwat styra Sitt ägendoms folk, utan människo wisdom. Det är ock icke en blott curiositet, som menige man sig inbillar, utan räknas med rätta för en sådan hufwudgrund i en borgerlig regering, utom hwilken författningarne, blifwa waklande. (c) Och derföre röja de alt för mycket sin okunnighet, eller ålska sin beqwåmlighet, som anse några timars eller dagars arbete wid sådane tabeller för något beswär.

6. §.

Om den sed, att räkna folket, och deraf gjöra några slutfanningar öfwer sin styrka , warit hos den

c) Prof. Berchs Politiska Arithmetica.

den äldre werlden brukad, skall jag icke wist säga Dawids exempel, hwarom i § 5 talas, tyckes be- styrka något. Nog är det sannolikt, att de Romare så ofta torde hafwa anstått sin Census, på det de där- af måtte kunna prötwa, huru wida de woro nog mäktige, att förswara sig eller angripa andre. (d) Men så mycket tyckes wara en afgjord sak, att om de äldre stater warit angelagne om, att känna sin styrka, i de affikter, som angå för- swar, hafwa de likwäl icke gjordt sig möda, att utforska sin styrka i hushållningen innom Lan- det, hwartill sådane uppteckningar kunna gifwa an- ledning: icke eller finner man spår der till, att det skedt med sådan noggranhet, med sådant tillämpning, och med sådane slutatsers gjörande, som nu är brukeligt.

7. §.

Förfarenheten lämnar derpå bewis, att alt mänskligt företagande warit i början klent, men med tidens och efter tankans tillhjälp wuxit till stö- re fullkomlighet. Det samma har ock händt här vid: ty wäl har det warit brukeligt i långliga tider, så wäl hos oss, som i andra Länder, att Prästerskaper i Församlingarne hållit uppteckningar i Kyrkeböcker- ne, öfwer dem som blifwit födde och döde. Vid nyårs tiderne har ock warit wanligt, att af Pre- dikstolarne askunna de förändringar, som det för- slutne året skedt; Men ingen Nation har, så wi- da mig wetterligt är, förr gjordt förloök, att af så- dane underrättelser göra något gagn, och af de dö-
de

d) Politisk Aritbm. p. 48.

de lära, huru de lefwande skola wårdas, ån den Engelska. Jag finner att detta Engelska påfund kan icke räknas äldre, ån till början af förra hundralet: men alt icke förr, ån wid medeltiden af *sammateculo*, denna nation börjat med altwar, att arbeta där uti, samt, att utgifwa allehanda Medicinska, Politiska, och Oeconomiska anmärkningar, grundade på deras så kallade *Bills of Mortality* eller födelse och döds listor, såsom John Gravnt, Viljam Petty, och flere. De lärde samfund, som ock vid samma tider eller efter åt blifwit stiftade, hafwa ock hållit före, det wara ett ibland sina största göremål, hwar med de kunde tjåna Människo någtet, att nåmligen, i anledning däråf författa några Slutfatser, dem de i sina handlingar infört, som ses i *Journal des Scavans*, Tom. 3. och 14. *Philosophical transactions* N:o 177. 196. 261. 328. 337. 428. 450. &c. *Memoires de l'Academie Roale des sciences*, och flera.

8. §.

Hwad jag i det föregående i allmänhet talat, angående Tabell wårkets nytta, skal blifwa ånnu tydligare, når man öfwerwågar de underrättelser som däråf kunna hämtas. Jag kan likwål härwid så mycket mera spara min möda, hwad folkrikheten angår, som ett utdrag af hwad Engelsman Gravnt där om gifwit, kan läsas i Prof. Berchs Politiska *Arithmetica* (p. 63). Efter Denna Mannens *calculatio*, ner öfwer London, dör $\frac{1}{3}$ af torfsken, convulsioner, Rachitis, tånder och maskar, hwar under ock råknas

„knas missfall, spåda barn, qwåfde, eller i gemen
 „sådana händelser, som merendels träffa barn under 4 a
 „5 åhr. Ibland barn under 6 åhr då $\frac{1}{2}$ af koppor, Måfling
 „och malkar. Hwaraf han sedan gör det slut, att Missfall
 „och dödfödde förhålla sig emot de Christnade, likatom
 „1. till 20; at icke en ibland 100 dör i barnsång, eller
 „1 ibland 200. uti barns nöden; att af 100 lefwande
 „födde återstå, efter 6 åhrs förlopp, icke flera än 64
 „efter 16 åhr 40. efter 26 åhr 25. efter 36 åhr 16
 „efter 46 åhr 10, efter 56 åhr 6, efter 60 åhr, 3,
 „efter 70 åhr 1, och efter 80 åhr ingen. Han ob-
 „serverar, att $\frac{1}{2}$ dör af hetsige och 70 af Chroniske
 „sjukdomar: att in emot 60 dö af utwärtas sjukdo-
 „mar, såsom kråftan, fistuler, sår, bölder, brutna
 „lemmar, apostemer, malum regium, &c, at ju me-
 „ra sjuklige åhren åro, desto mindre barn födas:
 „att i Landsorterne ske 63 barn Christningar emot
 „52 begrafningar; att folket på Landet fördubblar
 „sig inom 280 åhr och i London födas 14 gållar
 „emot 13 flickor, samt i Landsorterne 15 gållar emot
 „14 flickor: att i London åro nästan 70,000 strid-
 „bare Mån: att på hwart hjonelag räknas 4 barn öf-
 „wer hufwudet: att i Landsorterne dör 1 ibland 50,
 „då 1 ibland 30 dör i London.

9. §.

Det är likwål icke nog, att Regeringen kan, i-
 genom sådane Tabeller, få kunskap om inbyggare-
 nas tillstånd, hålla, sjukdomar, afwelsamhet, med
 mera, utan leda dessa underrättelser, åfwen till ut-

Wägars påfinnande, hwarigenom de olägenheter af-
 böjas, som man utom sådane Tabeller icke kunnat
 weta, om de varit till eller icke. Ty jag wil pone-
 ra, att man, wid 2:ne eller flere städers eller Soknars
 fördel och döds listors jämförande sig emellan, be-
 fant, flera åhr årad, en märkelig åtskildnad, i föd-
 da och döda, utan att någon smittosam eller hetfig
 sjukdom befunnits wara wällande till afgangen. Låt
 wara, att man på somliga ställen icke blifwer war-
 se sådane sjukdomar, som på andra orter grasera:
 låt Tabellerne wisa, att på somlige ställen dör fol-
 ket bittida, på andra warda de gråhåriga, och så wi-
 dare. Nu så wida ingen ting händer utan orsak,
 så ankommer det på undersökning, antingen den
 större afwelsamheten på det ena stället än på det an-
 dra härflyter, af ett sundare klimat, stadigare diät,
 nyttigare föda, eller om den större afgangen på det
 andra stället härrörer af barnens owåliga föda och
 ans, folkets farliga och för hälfan skadeliga närings-
 medel, som förkorta listtiden, och så vidare. Tu-
 fende tals sådane observationer, öfwer folkets af,
 och tilltagande, kunna föränlåta Öfwerheten, att ta-
 ga de författningar, som behöfwas, att fåtta saken i
 sitt skick: och när man undersöker hwarje ords be-
 lägenhet, föda, matredning, klädning, boning och
 annat lefnadsfatt, under arbete och hwila, står icke
 felt, at man ju måste finna, rätta ordfaker til det, man
 söker. Hwar utaf man åfwen finner, huru stor tjent de
 göra såderneslandet, som falla sin häg till Landers Oe-
 cono-

nomiska och diæteriska beskrifning. Man torde ock då kanske finna i Landsorterne, sådane huscurer hos enfaldigt folk dålda, som de störste Läkare skul- le tacka före. Jag tycker mig bäst bewisa denna sanning med ett exempel, som wärkeligen hos oss skal wara funnit, nemligen, att uti en sökn hafwa Tabellerne utwist, ganska få barn hafwa åhrligen blifwit födde, oaktat soknen icke warit liten: det har ock befunnits, att soknen derföre åhrligen dragit till sig folk ifrån nåstgränsande Soknar, om den eljest icke skulle aldeles dö ut. När orsaken blifwit undersökt, har sammanhanget warit sådant, att större delen af soknen bestådt af Rusthåll, hwarwid den wanan sig irritat, att då, e. g. mannen blifwit död, och ånkan warit något till åhren, har en ung drång friat, kanske inarare efter Rusthållet än efter ånkan: när giftermålet lyckats, och hon utan barn hunnit till hög ålder, och ånteligen till grafwen, har mannen, som då redan kanske blifwit gammal, åter gift sig med en ung flicka, och då hon utlef- wat gubben, åfwen tillika blifwit odugelig till mo- ders namnets bårande: och på det sättet hafwa gif- termålen aflupit, utan barn, oftare än af en slump. Hwem ser icke, att Lagstiftande Makten kan af Ta- belle Wårket få anledning till stadgande?

10. §.

Att Lagstiftande Magten kan af Tabellwår- ket hämta tillförlitesig grund, till näringsmedlens kloka inrättning, därom är ingen twifwel. Ty Ta-
A 5
bell-

bellwårket utwisar icke allenast] huru mycket folk finnes i hela Landet, i hwart Lån, Stad, Sockn, med mera, utan ock kan inrättningen så lämpas, att man där af skall få se, huru många Kjöpmån, Slögde mån och arbetare finnas uti hwarje särskild handel och Slögd. Nu, som alt hwad Människorne slita, nöta och förtåra, icke är oändeligt, utan kan determineras till någon viss quantitet; åfwen som ock alt, hwad i Slögd och nåring kan åstadkommas, är proportionerat emot deras antal, som tyfselfåttas uti samma Slögd och nåring, så att effecten icke kan blifwa större eller mindre, än des orsak; *Prof. Berchs inledn.* (e) alt så kan Tabell wårket nyttjas, till en pröfwelten, hwaraf man kan finna, antingen näringsmedlen stå i jämnwigt, eller icke, antingen wissa näringsmedel äro för ymnige, så att de böra inkränkas, eller för få, att de böra utwidgas. Ty hwem will tro, att den saken skulle hångra rätt tillhoppa, om man, uti en af våra smärsta Städer, skulle finna 5 a 4 guldsmeder, och kanske ingen grof- eller klen-smed.

II. §.

At ock beskattningswårket icke kan anställas med den billighet för underlåtarne och säkerhet för Kronan, som wederbör, så framt det icke är bygt på uplysningar, hämtade utur TabellWårket, är otwifwelaktigt. Skattkammaren är icke berättigad, att njuta större skatt, af underlåtarne, än, som swarar emot deras winst och båtad, och det så.

(e) C. 2. §. 4.

fålunda, att de icke afskräckas ifrån näringsmedels företagande, utan snarare där till upmuntras *Prof. Berchs inledn. till Cam. W. (f)* ty deras näringsmedel äro de sanskyldiga bistockar, som skola med försiktighet beskattas. Utaf Tabellwårket, då det gifwer sådan uplysning, som i 10 §. är förmåle, kan inhämtas hwars och ens närings och, som nåringen icke eller är oändelig, utan proportionerad efter hwars och ens tillfälle till rörelse; winsten icke eller är oändelig, utan kan skattas till något wist; altså, kan det utaf Tabellwårket prófwas, huru stor nåringen och winsten är: följakteligen huru stor andel af winst Kronan bör njuta i skatt.

12. §.

Men om de uplysningar af Tabellwårket skola kunna hämtas, som i det föregående är bewist kunna ske, i anteende till folkrikheren, näringsmedlen och beskattningskonsten, så fordras god insikt uti de Wetenskaper, som tjena dels till Tabellernes förfärdigande med fullkomlig pålitelighet, dels till de Slutatsers utletande, som där af böra göras.

13. §.

Utaf Tabellernes indelning, finner man, att alla Lefwande Människor äro stälte uti sina wißa Classer, stånd och nåringar, ålder och kön. Wid det arbetet förefaller altså ingen ting att anmärka, widare, än hwad i 10 §. är sagt, om flere specielle titlars utfåttande, till att närmare determinera

nera stånd och näringsmedel. Men wid de döda, är göromålet mer granlaga, om den wäsenteliga nyttan, som i 9 §. är omtalad, skall århållas. Ty om den Diætetiska nyttan skall åstadkommas, igenom observationers insamlade öfwer folkets sjukdomar, och Slutsatser däråf dragas, samt författning tagas, huru sådant i framtiden' bör förekommas, så behöfs icke allenast, att alla döda skola Classificeras till sin ålder, kön, stånd, nåring och sjukdom, samt årstid, då de dödt, så att man däråf må kunna utröna orsakerna, hwarföre Människorne måst dö i den eller den ålder, hwarföre flere dö i en sådan eller annan nåring, och så vidare; utan fordras ock enkannerligen, att wara säker, om sjukdomens rätta namn: ty eljest göras alla uppteckningar för curiositet mera, än för gagn. Här möter den största swårighet, som likwål icke är oöfwerwinnerlig, när rätta medel där till brukas. Prästerskapet i Församlingarne är, efter Konungens nådiga befallning, skyldigt, att hålla dessa uppteckningar, sådane, som de antingen af egen årfa- renhet, eller af klockaren eller den dödas anhörige inhämta. Men jag tror mig icke annat låga, än hwad hwar och en ibland dem friwilligt lærer tillstå, nemligen, att ingen ibland dem kan stå i answar där- före, att den sjuke wärkeligen blifwit död i den sjukdom, hwarföre han blifwit upptecknad. Och, som det sanskyldiga ändamålet icke kan winnas på detta sätt, så lærer wara nödigt, at söka det, på ett annat,

14. §.

Ehuru ofkickelig jag är, att göra nya förslag, så låter dock det icke illa uttydas, om jag yttrar min enfaldiga tancka, som skarplyntare Mån kunna hafwa tillfälle, att förbättra. Hwad städerne angår, så finnas där merendels några Medici eller Chirurgi, hwilka ock måstedels nyttjas af dem, som ligga på förefången: det wore altså för dem en ringa möda, att hwar wicka till den församlingens Kyrkoherde, där patienten bodt, insända en lista, öfwer de sjukdomar, hwaruti den döde aflidit. Men, som många fattiga icke hafwa råd, att anlita läkare, och fårdeles på Landsbygden, inga läkare åro till hands; Så ser jag ingen annan utwäg, än att önskeligit wore, det Presterskapet, wore åtminstone så mycket kunnigt i Läkare Konsten, att de hade sig de sanskyllige kånnetekn af sjukdomar bekante, hållt de, utan sitt beswär, hade tillfälle, att där om göra sig kunnige, då de belöka de på förefången liggande.

15. §.

Jag wägar icke, att öka detta förslag, med ett annat, som likwål i fordna tider icke har warit ohördt, då wi finna Prästerskapet hafwa warit sina Församlingars Herdar, Wåktare, Rådgifware, Domare, Läkare, och med ett ord Fäder, hos hwilka folket njutit råd och hjälp, både till kropp och själ. Jag är icke okunnig där om, att deras studier och åmbets göromål, denna tiden sysselsätter dem

nu mera, än den tiden de kunde förestå så många kall; ty det kräfwes nu mera af wåre Präster, än i Munketiden war wanligit. Jag är ock icke aldeles wiss, om det skulle wara nyttigt, att Prästerskapet inblandade sig uti praxi Medica, ty jag frucktar snarare, att den konsten redan har alt för många, som göra större skada än gagn. Men det wågar jag säga, att om de, som ärna sig till det Andeliga Ståndet, hafwa någon tid öfrigt, att anwända på andra wetenskaper, så är praxis Medica, en ibland dem, hwarmed de kunna göra Fäderneslandet största nyttan, åtminstone så länge landet icke är i alla foknar förfedt med Läkare. Min mening är likwål icke, at de borde otwungne blanda sig i sådan kunskaps utöfning, utan allenast, när nöden fordrade, och wid sådana sjukdomar, som wanligast förefalla, och om hwilkas botande, de ägde fullkomlig kunskap.

16 §.

Och som den kunskap i Läkarekonsten, hwilken Presterskapet behöfwer, till dödslistornes uprättande, icke sträcker sig längre, än til sjukdomarnes igenkännande och åtskiljande, §. 14; Så tyckes jag icke hafwa föreslagit et odrägligit ok för dem, som i sinom tid ärna sig till Prästeämbetet, efter som det mig af högt förfarne Läkare är förfäkrat, att till så mycken kunskaps winnande, som tjänar til dödslistornes fullkomlige förfärdigande, fårdeles hwad angår de sjukdomar, hwarigenom måsta folket ödeläggas, nemligen hetlig feber, håll och
sting,

sting, koppor, rödfot, skiörbiugg, rofen, franster och får, icke skall fordras längre tid, än 8 timmar, och det utan någon widlöftig theorie, uti sielfwa Läkarekonsten. De öfrige sjukdomar äro icke eller få många och widlöftiga, att man ju, inom en nog kort tid, skulle om dem kunna winna en dylik kundskap. Wid Upsala Academie kan sådant få mycket lättare skie, som de där hafwa tillfälle att besöka sjukhus.

17. §.

Utaf Tabellwårket kunna åfwen slutfatler dragas till näringsrörelsernas befrämjande. §. 10. och där till fordras ierskilta wettenskaper §. 12. Som näringsrörelsernas utöfning utgjör, det wi kalla hushållning; och hushållning är antingen enskilt, eller allmän; så är det omöjeligt, att sålla riktigt ömdöme, huru wida så den enskilta, som den allmänna hushållningen är wäl och förståndigt inrättad, och den enskylta fördelen lämpad till allmän wälgång, eller huru de där uti befintelige tel böra rättas, så framt man icke är underbygd med de wettenskaper, som tjäna, såsom hjälpemedel för hushållnings wettenskapen. Och som ändamålet med Tabellwårket är, att tillse, om hushållningen i landet är klokt inrättad, så måste den, som där utur skall göra några slutfatler, stödja sig på sådana grunder, åtminstone hämta sina principier där ifrån. Hwilka wetenskaper äro af det slaget, kan läsas i Prof. Berchs inledn. (g) De förnämste

(g) Cap. 14.

nämste, som jag till detta ändemål behöfwer nämna här, äro Historia Naturalis, Chemien, Physiquen, konst-och Stats-historien. Med Historiæ Naturalis tillhjälp blifwer man warse de naturlige ämnen, som i hushållningen kunna nyttjas: genom Chemien yppar man samma ämnens inwärtens lynde: med Physiquen banar man sig wäg, att få weta naturens lått, att framalstra sin wårkan: utaf Konst-historien får man weta Konsternas öden, samt deras inwärtens beskaffenhet, hwad tid och arbete där wid fordras, med mera: förmedelst bewis utur Statshistorien, blifwer man öfwertygad, hwad försicktighet bör brukas, wid folkslags ledande och styrande i Hushållningen. Men utom dessa wetenskaper, fordras ockfå pålitelige Geographiske och Oeconomiske beskrifningar, öfwer de orter, hwars närings tillstånd man will underlöka, hwilka hwad de böra innehålla, *Kan läsas i Prof. Berchs inledn. (b)* såsom ock förteckningar öfwer exportations och importations waror, som gå och komma emellan Städer och Landsänder. *Hwarom talas där sammastådes i 4 stycket (i)* När alla dessa hjelpemedel nyttjas tillsammans, eller åtminstone, då hufwudgrunderne därifrån låntagas, och lämpas till hwad Tabellwårket wisar wårkeligen ske uti någon Stad eller Landsort, då pröfwas påliteligen, om näringsmedlen äro i hwarje Landsort stadde uti den naturliga ordning, som Climat, belågenhet, och andra tillfällen böra föranlåta: om hwar Landsort,

(b) Cap. 4.

(i) Cap. 4. §. 6.

ont, har sin tillbörliga näring, eller om den ena trycker och plågar den andra: om städer äro för få eller för många; om Stadsnäringen är bygd på den omkring liggande landtafwels förädling: eller har sitt affeende på utrikes handel: om communication inom Landet behöfwer faciliteras med flussar, canaler, fragt-wagnar, och så vidare, eller om en sådan kostnad lönar mödan och kan bära sig i jämförelse emot ortens näring: om hwarje slögd tillwårkar så mycket han kunde eller borde, och så vidare. Finnas då Städer och Landsändar, slögder och näringar, uppfylla de skyldigheter, som i följe af rätta hushållnings principier dem till komma, så är det godt, hwar om icke, wilar Tabellwårket jämfört med de Oeconomiske beskrifningar öfwer Landsorterne, tydeligen hur det bör ändras.

18. §.

Som beskattnings wårket, är en del, af Cameral hushållningen, och denna sidst nämde alltid bör wara grundad på Landets hushållning §. 11; altså om några påliteliga slutsatser skola i beskattnings wårket göras, i anledning af Tabellwårket, kunna wäl, de samma hjälpemedel därtill nyttjas, som i föregående §. äro nämde. Men däribland göra dock Konst- och Stats-Historien, de Oeconomiske beskrifningar öfwer landet, samt förtäckningar öfwer exportationer, och importationer den wäsenteligaste nyttan: Ty utaf Konst-Historien, warder det tydeligit, huru mycket hwarje slögd kan tillwårka i hwart slag, på någon gifwen tid, som då det jämföres emot folkets

confumtion, innom Landet; samt det pris hiwartill de rå ämnen och nobiliterade waror säljas, till pricka wisar huru mycket slögde mannen winner, hwilken winst, då den jämföres emot hwad slögdemannen innom samma tld, åter och nöter, eller betalar i skatt, utmärker huru mycket blifwer hans behållning som bör beskattas. Utaf StatsHistorien lærer man de fördelar, som andra Nationer, nyttjat i beskattnings konsten, och har tillfälle, att vakta sig för de felsteg, man därwid finner förelupne. Utaf de Oeconomiske beskrifningar öfwer Landet, ser man Landets naturliga och artificiella värde, huru mycket upådlad mark finnes, till hwad grad och upådling den är kommen, huru widlöftige ödemarker äro huru mycken boskap, afwel och andra redbarheter finnas, hwad indrägt ågarne deraf kunna få, efter Landsändarnas olika Climat, fölgakteligen huru högt de kunna beskattas, utan, att betungas. Liika så utwisa exportations och importations warorne, hwad winst stannar hos bergsman, slögdeman och köpman, i proportion af warornes inköps-om kostnads-och försälgnings-pris, och i följe däraf underhjälpes lättheten wid beskattningswärket, sårdeles om hwar Societet blifwer ansvarig, för den winst som innom hela Societeten stannat, och Ledamöterna innom sig hafwa frihet, att utdela tungan; på hwarandra, alt som de sielfwe nogare kunna weta den ena hafwa njutit större winst än den andre.

19. §.

Wore mina Wilkor så tillräckelige, att jag måktade

tade med omkostnaden på ett drygt tryck, skulle jag med exempel wila, huru alt hwad jag i det föregående, sagt, skulle låta sig göra; men i brist af det förra, måste jag låta bestå med det senare. Genom använd efter tanka lärer hwar ock en finna, af det föregående, huru det bör ske.

20, §.

Men den frågan skall jag med få ord widröra huru wida det skulle för ett Borgerligt samfund wara nyttigt, att undertåtarenas totala antal blefwe almänt kunnigt? Jag tillstår gärna, att, tom omständigheterna på mångahanda lått, förändra sig, hwarföre det ock i somlige stater är brukeligt, och i andra obrukeligt, ja och aldeles förbudit, så kan man icke rätteligen betwara denna fråga, så framt man icke går igenom och examinerar dem alla, hwilket, som det icke är min höfwa, så skal jag allenast i gemen yttra mig. Hålles det för farligt, att uptäcka sin styrka eller swaghet i folk, derföre, att en mäktig granne derigenom kunde få wapn i händerne, att underkufwa ett Land, som icke kunde förswara sig sjelf, så bör det ock hållas för farligt, att utgifwa LandtChartor och sjökort öfwer sina länder och kuster; men, som det senare icke sålunda anses, så lærer fruchtan för det förra förwinna. Stats Ministrer, äro nu förtiden så sluge, att de icke låta någon flors hufwa betaga dem synen: De döma och sluta om folkrikhet, styrka, makt och wälde, på nog wissa grunder, utan denna: De behöfwa föga mera, än, att weta huru stark arme och skepsflotta hålles, huru stor

för handels fart idkas, om exportation är större än
 importation, med mera, så kunna de deraf, såsom
 warande påföljder af folkrikhet eller folkbrist, snart
 sluta, om styrkan. När jag altså tager det för med-
 gifwit, att för utlåningens skuld behöfwer man icke
 dölja sin brist, så hoppas jag också den påföljden
 wara otwifwelagtig, att för under årarnes egen skuld
 är det högnödigt, att kunskapen om folkrikhetens
 och näringsmedlens tillstånd bör göras allmänt be-
 kant. Det är igenom deras be arbetande, som Lan-
 det och hushållningen skall förbättras: De böra altså
 se felaktigheterna, om de skola winna öfwertygelse
 om förbättringens nödwändighet. De böra få ett lef-
 wande begrep, om skadan, innan de blifwa förfåkra-
 de om gagnet. Utom dess händer det icke sällan, att
 enfaldigt folk, som får tillfälle, att tänka på en sak,
 kan under tiden, tör hända, af en slump, påfinna de
 ting, som de höglärde stå tillbaka uti, hwarföre skall
 det då hindras? Lätt calculationer, anmärkningar,
 undersökningar, twisteskrifter, om hushållning och
 näring löpa omkring i Städer och Landsbygd: de
 göra aldrig ondt, men under tiden kunna de göra
 godt, då de råka i Deras händer, som af sådant wir-
 ke begynna, att upbygga härliga hus: Där emot
 torde ofta okunnighet uti alt sådant, förortaka hin-
 der i de nyttiga ändamål, som Lögstif-
 taren därmed påsyftar.

ÅNDE.

www.books2ebooks.eu